

Rizika bezzásahovosti v lesích

Antonín Krása

Střední les v bavorském Bad Windsheim
hostí několik druhů celoevropsky ohrože-
ných motýlů světlych lesů.

Ochrana přírody se od počátku vyvíjí a mění v důsledku toho, jak roste naše poznání vztahů mezi jednotlivými skupinami organismů a klíčových faktorů, které je ovlivňují. Zároveň se v čase mění i ohroženost jednotlivých druhů, biotopů, ale i celých ekosystémů, na což musí ochrana přírody adekvátně

reagovat. A my to musíme mít na paměti, pokud se rozhodujeme, který z možných přístupů zvolit pro konkrétní území nebo situaci. To samozřejmě platí i pro zavádění bezzásahovosti v lesích, protože zde kromě pozitiv existují i významná rizika, zejména v případech lesů nižších poloh.

Nejprve se zastavme u bezzásahovosti, kdy je naším cílem ponechání vybraného segmentu přírody samovolnému vývoji. Historicky byl tento nástroj ochrany přírody používán poměrně široce, než se projevil jeho nežádoucí účinky, a to hlavně u nelesních stanovišť. Po prvotním, často prudkém zvýšení biodiverzity nastává poměrně záhy její pozvolný, ale setrvalý pokles. Postupně přitom mizí nejen ty druhy, které se objevily až po ukončení často velmi intenzivního managementu, ale i ty, kvůli nimž se bezzásahový režim zaváděl.

Důvodem je sukcese, při níž se stále silněji uplatňují dominantní druhy rostlin, ať už jde o trávy nebo později keře a stromy. Prostředí se unifikuje, rostlinný pokryv zahušťuje, konkpetičně slabé druhy rostlin se nemají šanci udržet a s nimi mizí i řada druhů bezobratlých. Přesto ale není možné bezzásahovost odsoudit úplně, protože za určitých podmínek a v některých ekosystémech může vést i k trvalému nárůstu biodiverzity a ochrannářské hodnoty. Navíc má i studium sukcesních procesů v ochraně přírody své místo.

Nyní se ale posuňme ke krajinné matrici, která je z pohledu ochrany přírody stěžejní. Chráněná území slouží k ochraně nejcecnějších fenoménů, ale jejich rozloha je příliš malá a vzdálenosti mezi nimi příliš velké na to, aby dokázala ochránit vše, co bychom si přáli. Navíc, i když se v nich soustředíme na ochranu konkrétních druhů nebo stanovišť, pokud jde o management, většinou kopírují okolní krajinu. A v té bohužel dochází k výrazným změnám. Jde o proces, který samozřejmě nejde zastavit, ale jeho usměrnění je žádoucí. Jenže ochrana

přírody v tomto směru táhá za kratší konec provazu. Silnějšími hráči jsou zemědělci a produkční lesníci, kteří se snaží co nejlépe naplnit přání zadavatele (státu, majitelů firem i obyvatelstva) na levnou a hojnou produkci. A toho lze nejlépe dosáhnout tak, že se celý systém co nejvíce zjednoduší, aby se nakonec co nejbližší podobal strojové lince někde v továrně. V takovém systému pak není místo pro odlišnosti a speciality, protože ty ho brzdí a ohrožují jeho hladký běh. Jde samozřejmě o jistou nadsázku, nikoliv ale příliš velkou.

Změny v krajině

Velké změny nastaly ve všech ekosystémech, lesy nevýmáje. Od konce baroka se začalo prosazovat intenzivní lesnictví zaměřené na produkci kulatiny, zatímco do té doby dominantní formy hospodaření ustupovaly. Tato změna vyvrcholila ve 2. polovině 20. století, kdy došlo k přeměně většiny zbývajících pařezin na kmenoviny, což se projevilo poklesem strukturní diverzity lesů na velké části našeho území. Zmizely totiž neintenzivněji obhospodařované lesy s velmi krátkým obmýtím, které v poměru ke své rozloze obsahovaly mnohem více světlin, než je tomu u lesů vysokokmenných. Lesní fauna a flóra na to reagovala krátce poté tím, že mnoho druhů začalo ustupovat, přičemž některé se dostaly až na hranici vyhynutí a řada z nich dokonce i vyhynula. Nejvíce byly postiženy světlomilné druhy nížin.

A zde se obloukem dostáváme k rizikům bezzásahovosti v lesích. Ve středních a vyšších polohách, kde se až do dnešních dnů dochovály zbytky původních pralesů, je jejich samovolný vývoj většinou bezproblémový. V minulosti totiž byly ovlivněny lidskou aktivitou spíše méně, takže v případě absence péče nejde o velkou změnu. Ekosystém je na takové podmínky více méně adaptován a bezzásahovost zpravidla vede k nárůstu biodiverzity. Vedle sebe se mohou uplatnit různá lesní stádia (tedy stádium růstu, zralosti i rozpadu porostů), přibude mrtvého dřeva a tím i saproxylobiontů a ptáků hnízdících v dutinách. K podobnému efektu ale může dojít i v lesích nižších poloh, pokud pro bezzásahovost vybereme např. plochy lesních plantáží (smrkové, borové nebo topolové monokultury). Ty jsou zpravidla druhově chudé a kromě běžných druhů v nich roste a žije jen máloco. Po zavedení bezzásahového režimu se

objeví nové druhy dřevin, opět přibude mrtvého dřeva, které je v našich hospodářských lesích velmi vzácné, a projeví se řada pozitivních efektů zmiňovaných výše.

Problém ovšem nastává, pokud se pro bezzásahovost rozhodneme tam, kde byly lesy dlouhodobě ovlivněny lidskou činností, což je většina lesů v prvním a druhém vegetačním stupni. Člověk tyto oblasti kolonizoval velmi dávno a tamní lesy kácel, vypaloval, pásal zde svá hospodářská zvířata, sklízeli zde pro ně letninu na krmení a sbírali dřevo na otop pro sebe. Díky tomu vznikly velmi unikátní podmínky, které vyhovovaly řadě druhů, jež dnes patří k těm vzácným (jasoň dymnivkový, hnědásek osikový, mnozí tesaříci a krasci, ještěrka zelená). Přes intenzivní využívání lesů zde totiž našly potřebný polostín a řadu specifických mikrostanovišť (přízemní dutiny, osluněné pahýly apod.). Dominantní dřevinou je zde dub, který zde ale může růst jen proto, že mu v tom člověk aktivně pomáhá. Jde totiž o světlomilnou dřevinu, která v zástínu podléhá konkurenci.

Zisk za cenu ztráty

Pokud ale takto vzniklý les ponecháme samovolnému vývoji, o většinu z výše uvedených fenoménů přijdeme. I zde sice přibude mrtvého dřeva a s ním i některých ptáků, saproxylického hmyzu a hub, ale ztráty budou velké. Postupně totiž vymizí dub, který nebude moci zmlazovat

Původní solitér pohlcený v důsledku absence managementu lesem. Fota: autor

a odrůstat. A jelikož jde o nejvýznamnější hostitelskou dřevinu, na níž žije řádově více druhů než na jiných dřevinách a mezi nimiž je mnoho specialistů, dojde k výraznému poklesu biodiverzity. Vymizí ale i druhy, které na duby vázané nejsou. Porosty bez péče totiž zhoustnou a v důsledku toho i ztmavnou, takže vymizí i světlomilné druhy rostlin a motýlů. Nejde přitom o přehnanou předběžnou opatrnost, ale o fakta podložená důkazy z jihomoravských luhů. Např. v NPR Ranšpurk, která byla samovolnému vývoji ponechána, dnes žije méně zvláště chráněných druhů než v okolním hospodářském lese.

Na jedné straně tedy máme zisk v podobě druhů preferujících mrtvé dřevo, na druhé pak ztrátu světlomilných a na duby vázaných druhů. Obě skupiny jsou z hlediska zájmů ochrany přírody cenné, nicméně nikoliv stejně. Dovolím si tvrdit, že je druhá skupina ohroženější, což dokladuje setrvalý ústup většiny motýlů světlo-lych lesů, kteří patří k našim vůbec nejohroženějším složkám přírody. Z tohoto důvodu je potřeba velmi dobře zvážit, kde je vhodné bezzásahovost zavádět a kde nikoliv a jak skloubit požadavek na podporu přirozených procesů s druhovou ochranou.

Oprávněnost zájmu na poznání přírodních procesů, k nimž bude v lesích ponechaných samovolnému vývoji docházet, přitom nechci popírat, protože jsou zatím známy jen omezeně. A respektuji i touhu části veřejnosti po divočině, která takto může vzniknout a která je hodnocena jako něco cenného a žádoucího. Jenže by přitom nemělo docházet k ohrožení zbytků naší velmi vzácné světlomilné fauny a flóry. Proto by k ponechání samovolnému vývoji neměly být vybírány cenné porosty, kde tyto druhy žijí a rostou, ale přednostně méně hodnotné bývalé plantáže. Ze stejného důvodu by k tomu neměla být bez důkladné rozvahy využívána ani maloplošná zvláště chráněná území, která tyto druhy hostí. Případně, když už k tomu bude v odůvodněných případech vhodné přistoupit, je třeba zajistit, aby šlo o území v dostatečně velkých lesních segmentech, kde bude díky rozmanitosti prostředí dané přítomností všech fází lesního cyklu zajištěno dlouhodobé uchování většiny cílových druhů.

Autor pracuje v AOPK ČR